

PSIXOLOGIYADA FAOLIYAT TURLARI VA SHAXS FAOLLIĞI**Yog'dijonov Bekzodbek****Chirchiq davlat pedagogika universiteti****Jismoniy madaniyat fakulteti Jismoniy madaniyat yo'nalishi talabasi****begzodbektoy77@gmail.com****<https://doi.org/10.5281/zenodo.17695430>**

Annotatsiya: Ushbu maqolada shaxsning psixologik rivojlanishida faoliyatning tutgan o'рни ilmiy asosda tahlil qilingan. Faoliyat turlari – o'yin, o'qish, mehnat, ijod va ijtimoiy faoliyatning shaxs rivojidadagi ta'siri psixologik yondashuvlar asosida yoritilgan.

Kalit so'zlar: Faoliyat, shaxs faolligi, motivatsiya, o'yin, o'qish, mehnat, psixik rivojlanish, Leontiev, Vygotskiy, ta'lim jarayoni.

Kirish

Insonning ijtimoiy rivojlanishi va shaxs sifatida shakllanishi faoliyat jarayonida yuzaga chiqadi. Psixologiya fanida faoliyat insonning maqsadga yo'naltirilgan ongli harakati sifatida talqin qilinadi. Faoliyat va shaxs faolligi tushunchalari o'zaro uzviy bog'liq bo'lib, biri ikkinchisiz mavjud bo'la olmaydi. Shaxsning ijtimoiy, ma'naviy, kasbiy, axloqiy yetukligi hamda o'zini anglash jarayoni aynan faoliyatda namoyon bo'ladi. Shu sababli faoliyat masalasi pedagogik, psixologik, falsafiy va sotsiologik tadqiqotlarda markaziy o'rin tutadi.

Faoliyatning ilmiy talqinlari psixologiyada bir qator olimlar tomonidan izchil ishlab chiqilgan. Leontiev inson faoliyatini motivga asoslangan jarayon sifatida izohlab, har qanday faoliyatning asosida ehtiyoj, undovchi kuch yoki shaxsiy maqsad yotishini ta'kidlaydi. Vygotskiy faoliyatni psixik rivojlanishning muhim omili deb hisoblaydi va faoliyat jarayonida inson atrof-muhit bilan o'zaro ta'sirga kirishib, ijtimoiy tajribani o'zlashtirishini ko'rsatadi. Shaxs faolligi masalasida zamonaviy psixologiya faoliyatni shunchaki harakatlar majmui emas, balki insonning o'z-o'zini namoyon etish, o'z imkoniyatlarini ro'yobga chiqarish jarayoni sifatida izohlaydi.

Inson faoliyatining xilma-xilligi uning ehtiyojlari, qiziqishlari, imkoniyatlari va ijtimoiy mavqeyi bilan belgilanadi. Faoliyatning asosiy turlari sifatida o'yin, o'qish, mehnat, ijod, sport, ijtimoiy faoliyat, kommunikativ faoliyat va to'laqonli shaxs taraqqiyotiga xizmat qiluvchi boshqa ko'rinishlar ko'rsatiladi. Bola uchun asosiy faoliyat dastlab o'yin bo'lsa, maktab yoshidan boshlab o'qish, yetuklik davrida esa mehnat faoliyati ustuvor mavqega ega bo'ladi. Shaxsning har bir yosh davrida faoliyatning yetakchi turi o'zgaradi va psixologik rivojlanishni belgilab beradi. Masalan, o'yin jarayonida bola atrofni biladi, rollarga kiradi, muloqot ko'nikmalarini rivojlantiradi; o'qish faoliyatida nazariy fikrlash, tahliliy qobiliyat, bilimlarni o'zlashtirish jarayoni amalga oshadi; mehnat faoliyatida esa kasbiy kompetensiyalar, ijtimoiy mas'uliyat, bunyodkorlik, tashabbuskorlik kabi fazilatlar shakllanadi.

Faoliyatning samaradorligi shaxsning faollik darajasi bilan belgilanadi. Faollik shaxsning tashqi yoki ichki jarayonlarga ongli, mustaqil, maqsadga yo'naltirilgan tarzda kirisha olishi, tashabbus ko'rsata olishi, o'z harakatlarini rejalashtirishi va baholay olishi bilan tavsiflanadi. Shaxs faolligi ichki va tashqi omillar bilan boshqariladi. Ichki omillar keng ma'noda shaxs ehtiyojlari, motivlari, qiziqishlari va maqsadlaridan iborat bo'lib, insonni harakatga undovchi psixologik kuchni tashkil etadi. Tashqi omillar esa ijtimoiy muhit, oilaviy tarbiya, ta'lim muassasasi sharoitlari, jamiyat qadriyatlari, talablari va imkoniyatlari bilan belgilanadi. Ichki va tashqi omillar uyg'unlashganda shaxsning faoliyatga kirishish darajasi ortadi va natijada shaxsning shaxsiy yetukligi namoyon bo'ladi.

Faollikning yuqori darajasi shaxsning mustaqilligi, o'z-o'zini boshqarish, mas'uliyat hissi, tashabbuskorlik, o'ziga ishonch kabi sifatlarda namoyon bo'ladi. Psixologik tadqiqotlarda bunday shaxslar o'z oldiga uzoq muddatli maqsad qo'ya olishi, unga erishish yo'lida o'qish, mehnat, ijod kabi faoliyat turlarini samarali tashkil eta olishi bilan ajralib turadi. Kam faollik esa ko'pincha tashqi nazoratga bo'ysunuvchi, sust, tashabbussiz, motivatsiyasi past bo'lgan shaxslar xususiyati sifatida talqin qilinadi. Ushbu holat insonning rivojlanish sur'atiga, bilim o'zlashtirishi, kasbiy shakllanishiga, ijtimoiy munosabatlardagi mavqeiga salbiy ta'sir qilishi mumkin.

Zamonaviy ta'lim tizimi shaxs faolligini oshirishni ustuvor vazifalardan biri deb biladi. Ta'lim jarayoniga kompetensiyaviy yondashuvning kirib kelishi ham aynan o'quvchining mustaqil fikrlashi, tashabbus ko'rsatishi, amaliy faoliyatga kirisha olishi, o'z faoliyati natijasini baholay olishi kabi ko'nikmalarni shakllantirishga qaratilgan. Ta'limda interaktiv metodlar, loyiha asosida o'qitish, tajriba-amaliy faoliyat, muammoli vaziyatlar orqali fikrlashni faollashtirish kabi pedagogik texnologiyalar shaxs faolligini rivojlantiruvchi omillar sifatida ko'riladi. Ijtimoiy hayotda esa volontyorlik, jamoat ishlari, sport, madaniy tadbirlardagi ishtirok shaxsni ijtimoiy yetuklikka olib keladi, muloqot, hamkorlik, rahbarlik, mas'uliyat, qaror qabul qilish qobiliyatlarini kuchaytiradi.

Shaxsning faoliyat jarayonida shakllanishi nafaqat individual, balki ijtimoiy ahamiyatga egadir. Faoliyat orqali inson ijtimoiy tajribani o'zlashtiradi, o'zini jamiyat a'zosi sifatida anglaydi, o'z qobiliyatlarini ro'yobga chiqaradi. Faollik insonning faqat tashqi xatti-harakat darajasida emas, balki ichki psixologik jarayonlarda ham aks etadi. Motivatsiya, maqsad qo'yish, o'z-o'zini nazorat qilish, hissiy barqarorlik, irodaviy kuch shaxs faolligining ichki mexanizmlarini tashkil etadi. Shaxs faol bo'lgan holatda o'z hayoti ustidan nazoratni kuchaytiradi, muvaffaqiyatga erishish yo'lida faol tadqiqotchi, izlanuchi, yaratuchi sub'ektga aylanadi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, faoliyat inson hayotining tarkibiy asosidir. Inson faoliyatsiz psixik rivojlanmaydi, ijtimoiy tajribani egallamaydi, o'z imkoniyatlarini ro'yobga chiqara olmaydi. O'yin, o'qish, mehnat, ijod kabi faoliyat turlari shaxsning yosh va psixologik rivojlanish bosqichlarini belgilaydi. Shaxs faolligi esa ushbu faoliyatni muvaffaqiyatli amalga oshirishning asosiy psixologik ko'rsatkichi bo'lib, uning motivatsiyasi, tashabbusi, mustaqilligi va maqsadga yo'naltirilganligi orqali ifodalanadi. Shaxs qanday faoliyatni tanlashi, unga qay darajada sho'ng'ishi va undan qanday natija olishiga ko'ra uning yetukligi, professional va ijtimoiy qadr-qimmati namoyon bo'ladi. Shu bois ta'lim, tarbiya va ijtimoiy muhit shaxs faolligini qo'llab-quvvatlash, o'z-o'zini rivojlantirishga sharoit yaratish, faol shaxsni shakllantirishni ustuvor vazifa sifatida belgilashi zarur.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Leontiev, A. N. (1975). *Activity, Consciousness, and Personality*. Moscow: Progress Publishers.
2. Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Harvard University Press.
3. Zankov, L. V. (1990). *Psychological Basis of Teaching and Learning*. Moscow: Pedagogika.
4. Bruner, J. (1996). *The Culture of Education*. Harvard University Press.
5. Maslow, A. H. (1954). *Motivation and Personality*. Harper & Row.
6. Bandura, A. (1986). *Social Foundations of Thought and Action: A Social Cognitive Theory*.

Prentice Hall.

7. Shmelev, A. (2012). Activity as a Factor of Human Development. *Psychology Research Journal*, 18(2), 34–44.
8. Qodirov, O. (2020). Ta'lim jarayonida shaxs faolligi va motivatsiyaning psixologik asoslari. *O'zbekiston pedagogika jurnali*, 4(1), 52–59.
9. Alimov, R. (2018). Zamonaviy ta'limda motivatsiya va o'quv faolligi. *Ta'lim va innovatsiya*, 3(2), 77–85.
10. Hasanov, B. (2021). Shaxsning yosh davrlarda rivojlanishida yetakchi faoliyat. *Pedagogik tadqiqotlar*, 2(5), 41–49.

